

Så vilket är då viktigast?

60 år har gått sedan Förenta Nationerna antog den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna.

Den här jubileumsskriften belyser delar av förklaringens innehåll och vad den haft och har för betydelse.

Skriften innehåller också tankar om och reflektioner över mänskliga rättigheter av ett urval personer från skilda samhällssektorer. Bland annat skriver författaren och komikern Jonas Gardell om religionsfrihet och om vikten av att aldrig vara helt och hållet överens. Thomas Hammarberg, Europarådets kommissionär för de mänskliga rättigheterna, skriver om yttrandefrihetens problematik och sanningar vi skapar som inte tål att ifrågasättas.

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna 60 år

*Jubileumsskrift utgiven av
Integrations- och Jämställdhetsdepartementet
tillsammans med Utrikesdepartementet*

Så vilket är då viktigast?

*Jubileumsskrift utgiven av Integrations- och Jämställdhetsdepartementet
tillsammans med Utrikesdepartementet*

Innehåll

Mycket har förändrats men grunden är densamma – <i>Carl Bildt och Nyamko Sabuni</i>	5
Ett känsloläst från avgrunden – <i>Kristina Lugn</i>	6
FN:s första förklaring om individens rättigheter.....	8
Grundvalen för frihet, rättvisa och fred.....	10
Liknande skyddssystem i Europa	12
Mänskliga rättigheter i Sverige	14
Dialog främjar förståelse och respekt	16
Religion måste förtjäna respekt snarare än att kräva det – <i>Asma Jahangir</i>	18
Inte så dum att jag påstår att mitt sätt är det enda – <i>Jonas Gardell</i>	20
FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna....	22
En förutsättning för engagemang.....	26
Stor risk att vi skapar sanningar som inte tål att ifrågasättas – <i>Hans Blix</i>	28
Vi kan ju utnyttja vår rätt att säga emot – <i>Thomas Hammarberg</i>	30
Sällan en bilist som satt andra i fara åberopar rörelsefrihet till sitt försvar – <i>Martin Scheinin</i>	32
Så vilket är då viktigast? Hoppas jag aldrig behöver välja – <i>Elisabet Fura-Sandström</i>	34
Den röda tråden – ingen åtskillnad	36
Principerna måste bekräftas på nytt! – <i>Mary Robinson</i>	38
”Alla människors lika värde ”följs ofta av ett litet ”men...” – <i>Hans Ytterberg</i>	40
Konventioner om de mänskliga rättigheterna	44
Ordförklaringar	45

Layout: UD/PIK,
Foto: Maria Friberg, courtesy Galleri Charlotte Lund,
Stockholm
Tryck: EDITA, Västerås, 2008
ISBN: 978-91-7496-389-2
Artikelnr: 08.030

Ytterligare exemplar av skriften kan beställas på
regeringens webbplats www.regeringen.se
Telefon (växel): 08-405 10 00

FOTO: MARIA FRIBERG

Mycket har förändrats men grunden är densamma

Den 10 december 1948 antog Förenta Nationernas (FN) generalförsamling den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Förklaringen gav en gemensam värdegrund i synen på människan och förhållandet mellan stat och individ. Den satte också en standard för de mänskliga rättigheterna som är överordnad politiska, ekonomiska, kulturella och religiösa skillnader.

När den allmänna förklaringen nu fyller 60 år vill vi återigen understryka att de grundläggande normerna är universella och bindande för alla världens stater.

Alla stater har en skyldighet att värna alla människors lika värde och rättigheter.

Sverige ska vara en tydlig röst i världen för de mänskliga rättigheterna.

Vi prioriterar därför arbetet med de mänskliga rättigheterna under ordförandeskapet i Europarådets ministerkommitté 2008 och ordförandeskapet i EU 2009. Nationellt är vårt långsiktiga mål att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige.

Under de 60 år som arbetet pågått för att förverkliga den allmänna förklaringen har mycket förändrats. Mycket har helt klart blivit bättre, men bilden är inte odelat ljus. Alla ser inte alltid samma bild heller.

I denna skrift har vi låtit olika svenska och utländska personer ge sin högst personliga syn på vissa artiklar i den allmänna förklaringen. De skriver om artikel 2 om likabehandling, artikel 18 om religionsfrihet och artikel 19 om yttrandefrihet. Samtliga är grundläggande mänskliga rättigheter som är lika brännande aktuella idag som för 60 år sedan.

Carl Bildt
Utrikesminister

Nyamko Sabuni
Integrations- och
jämsställhetsminister

Människorna lever bara ett
känslkast
från avgrunden.
Alla vi människor lever bara ett
tankeprång från Karlavagnen.
Jag befinner mig nu
bara en slängkyss
från begravningsbyrån.
I mitt sällskap har jag
ett barn som ropar
från jordens alla hörn.

Kristina Lugn
Ledamot Svenska Akademien
(Hej då, ha det så bra! 2003)

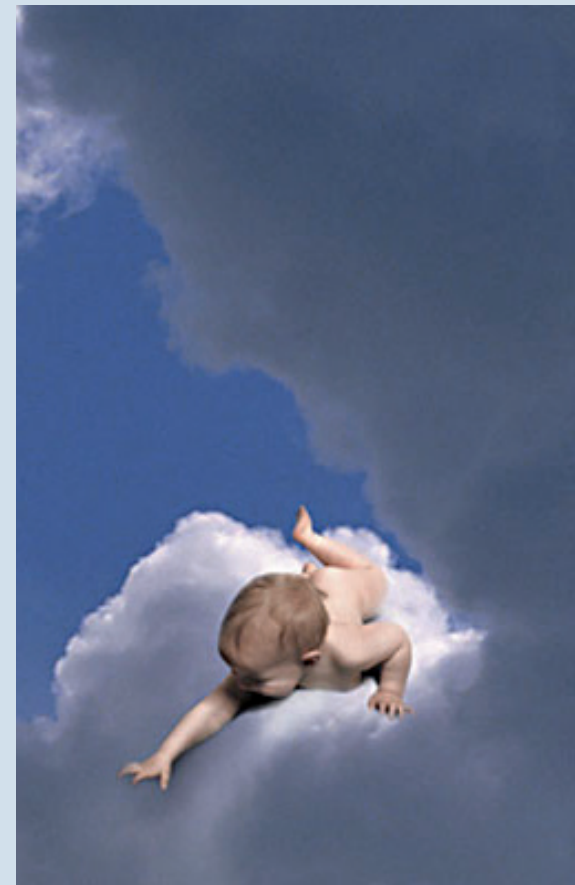

FOTO: MARIA FRIBERG

FN:s första förklaring om individens rättigheter

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. Det slår de mänskliga rättigheterna fast. De gäller över hela världen, oavsett land, kultur eller sammanhang.

Mänskliga rättigheter är rättigheter som stater, genom internationella överenskommelser, ska garantera den enskilda individen.

Rättigheterna fungerar som en begränsning av statens makt över individen. Staten, och hela den offentliga sektorn, har ansvar för att rättigheterna främjas och skyddas.

Varje rättighet för individen innebär därför en skyldighet för staten.

De mänskliga rättigheterna täcker in många delar av livet. De syftar till att alla ska få möjlighet att leva ett drägligt liv, och inkluderar regler om människors möjlighet att överleva, deras rätt till sina tankar och trosuppfattningar, skydd för familjen, frihet från tortyr och slaveri, rätt till utbildning, jämlikhet, yttrandefrihet samt att delta i landets styrelse.

DET VAR ERFARENHETERNA från andra världskriget som gjorde att det växte fram en uppfattning bland länderna inom FN, att världssamfundet måste ta ett gemensamt ansvar för den enskildes mänskliga rättigheter. Främjandet av de mänskliga rättigheterna är därför ett av FN:s mål och FN är en av de viktigaste aktörerna i världen när det gäller att implementera och övervaka mänskliga rättigheter.

Den 10 december 1948 antog generalförsamlingen den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna. Det är ett unikt internationellt dokument. Det var den första förklaringen om individens rättigheter och friheter som antagits av FN.

I förklaringen slås bland annat fast att rättigheterna gäller för var och en, oavsett ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk uppfattning eller social ställning. Det står i förklaringens andra artikel.

Vad det har betytt för arbetet internationellt, i Europa och i Sverige funderar tre av våra medverkande skribenter kring längre fram i skriften.

Grundvalen för frihet, rättvisa och fred

Världen har förändrats under de 60 år som nu har gått sedan förklaringen antogs. Men de ideal som inspirerade dem som drog upp riktlinjerna för arbetet gäller också idag.

Den allmänna förklaringen har tjänat som inspirationskälla för de konventioner om mänskliga rättigheter som senare har tagits fram.

Så här lyder inledningen som beskriver förklaringens syfte och mål i allmänna formuleringar och som allmänna principer eller värden.

”EFTERSOM ERKÄNNANDET AV det inneboende värdet hos alla som tillhör människosläktet och av deras lika och obestridliga rättigheter är grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen,

Eftersom ringaktning och förakt för de mänskliga rättigheterna har lett till barbariska gärningar som har upprört mänsklighetens samvete, och då skapandet av en värld där människorna åtnjuter yttrandefrihet, trosfrihet och frihet från fruktan och nöd har tillkännagivits som folkens högsta strävan,

Eftersom det är väsentligt för att människorna inte som en sista utväg skall tvingas att tillgripa uppror mot tyranni och förtryck att de mänskliga rättigheterna skyddas genom rättsstatens principer,

Eftersom det är väsentligt att främja utvecklingen av vänskapliga förbindelser mellan nationerna,

Eftersom Förenta Nationernas folk i stadgan åter har bekräftat sin tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna, den enskilda människans värdighet och värde samt mäns och kvinnors lika rättigheter och har beslutat att främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet,

Eftersom medlemsstaterna har åtagit sig att i samverkan med Förenta Nationerna säkerställa en allmän och faktisk respekt för och efterlevnad av de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna,

Eftersom en gemensam uppfattning om innebörden av dessa rättigheter och friheter är av största betydelse för att uppfylla detta åtagande, tillkännager generalförsamlingen denna allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna som en gemensam norm för alla folk och nationer i syfte att alla människor och samhällsorgan med denna förklaring i ständigt åtanke skall sträva efter att genom undervisning och utbildning främja respekten för dessa rättigheter och friheter samt genom progressiva åtgärder, både nationellt och internationellt, se till att de erkänns och tillämpas allmänt och effektivt både bland folken i medlemsstaterna och bland folken i områden som står under deras jurisdiktion.”

Liknande skyddssystem i Europa

Samtidigt med utvecklingen av FN:s system för skydd av de mänskliga rättigheterna har liknande regionala system vuxit fram.

Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, Europakonventionen, antogs 1950, ett år efter att Europarådet bildats.

I dag är alla Europarådets medlemsstater anslutna till konventionen och Europarådet övervakar hur den efterlevs i medlemsländerna. Staternas skyldighet att leva upp till sina åtaganden kan prövas av en oberoende domstol, Europadomstolen, i Strasbourg.

Konventionen har med tiden utökats genom tillägg i form av protokoll. Några rättigheter i konventionen och tilläggsprotokollen är rätten till liv och förbud mot tortyr, rätten till frihet och personlig säkerhet, rätten till en rättvis rättegång, rätten till respekt för privat- och familjelivet, tanke-, samvets- och religionsfrihet, yttrandefrihet, föreningsfrihet, rätten att delta i sammankomster, förbud mot diskriminering, rätten till utbildning och rätten till skydd för egendom.

EUROPEISKA UNIONEN HAR som ett av sina syften att främja respekt för människans värdighet, frihet, demokrati, jämlikhet, rättstatsprincipen och respekt för de mänskliga rättigheterna. Sverige vill bidra till att utveckla EU:s verktyg för att främja de mänskliga rättigheterna och ska

också verka för att offentligheten i detta arbete förstärks.

Under ordförandeskapet i EU hösten 2009 kommer Sverige att verka för ytterligare fördjupning av det gemensamma arbetet för de mänskliga rättigheterna både internt och externt.

Flera frågor, som tillhör EU:s interna kompetensområde, berör de mänskliga rättigheterna. Sedan 2007 finns EU:s byrå för grundläggande rättigheter. Den oberoende byrån ska fungera som sakkunskapsorgan i frågor om grundläggande rättigheter. Byrån ska stödja unionen och medlemsstaterna att mer ingående och omfattande beakta de grundläggande rättigheterna som är samlade i EU-stadgan.

När Lissabonfördraget träder i kraft kommer denna rättighetsstadga att bli rättsligt bindande för EU:s institutioner och medlemsländer när de tillämpar EU:s lagar och regler. Då skapas ett tydligare skydd för rättigheter som yttrandefrihet, religionsfrihet och förbud mot diskriminering.

Mänskliga rättigheter i Sverige

Sverige har förbundit sig att följa de flesta konventioner om de mänskliga rättigheterna som utarbetats inom FN och Europarådet. Sverige är därför skyldigt att främja och skydda de olika rättigheterna inom landet.

Det är i första hand regeringen och myndigheterna, som har ansvar för att de mänskliga rättigheterna respekteras. Men hela den offentliga förvaltningen, alltså kommuner, landsting och domstolar, har också ett ansvar.

Förverkligandet av de mänskliga rättigheterna handlar ofta om regeringen har gjort tillräckligt – genom lagstiftning, utbildning, socialt stöd med mera. Staten måste slå fast vilka skyldigheter och restriktioner för olika aktörer som gäller i samhället och givetvis motverka kränkningar av rättigheterna.

De mänskliga rättigheterna återspeglas i stora delar av det svenska rättssystemet. Ofta syns det dock inte så tydligt. Skyddet för rättigheterna finns i våra grundlagar, i lagar och föreskrifter.

I EN NATIONELL HANDLINGSPLAN för de mänskliga rättigheterna 2006–2009 (skr. 2005/06:95) tar regeringen ett samlat grepp om frågor om mänskliga rättigheter. Det långsiktiga målet är att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i Sverige.

Regeringen har också inrättat en Delegation för mänskliga rättigheter i Sverige. Den ska bland annat stödja statliga myndigheter, kommuner och landsting i arbetet med att säkerställa full respekt för de mänskliga rättigheterna i verksamheten.

Det finns flera andra viktiga aktörer, till exempel de olika ombudsmännen mot diskriminering och enskilda organisationer. Med den nya diskrimineringslagen och en sammanhållen diskrimineringsombudsman stärks skyddet mot diskriminering i Sverige i en rad avseenden. Bland annat blir det straffbart att diskriminera på grund av ålder och könsöverskridande identitet eller uttryck.

Dialog främjar förståelse och respekt

Religionsfriheten är liksom yttrandefriheten en mänsklig rättighet. Alla har rätt till en tro och att utöva den.

På senare år har debatten om yttrandefrihet och religionsfrihet intensifierats runt om i världen och i Sverige. Konsekvenserna i många länder har blivit omfattande på det politiska och ekonomiska planet. Ibland har enskilda utsatts för våld och trakasserier.

Religionsfrihet är en central mänsklig rättighet. Individen har rätt att bekänna sig till och utöva sin religion eller tro. Religionsfriheten betyder också att hon eller han också har rätt att byta trosåskådning, eller att inte ha någon trosåskådning alls.

En öppen dialog om dessa frågor över region- och religionsgränserna internationellt, men också i Sverige, främjar förståelse och respekt från alla sidor.

FOTO: MARIA FRIBERG

Religion måste förtjäna respekt snarare än att kräva det

Artikel 18 i allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna är ännu i dag ett dåligt infriat löfte.

I många samhällen har man ännu inte låtit sig övertygas om att tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet omfattar friheten att byta trosuppfattning eller att inte ha någon tro alls. Religionskritik fördöms snarare med större intensitet än befrämjande av religiöst hat.

Toleransnivån minskar i snabb takt, både när det gäller religions- och trosfriheten och yttrandefriheten.

Enligt min erfarenhet är båda friheterna avgörande för att man ska kunna främja en miljö med större frihet och kreativitet.

DET FINNS OCKSÅ MÅNGA missuppfattningar när det gäller religiositet. Opinionsledare kopplar ofta samman religiös intolerans med fattigdom.

De förutsätter med andra ord att fattiga håller sig i en homogen miljö, har låg tolerans och är snabba att ta till sig extrema religiösa åsikter.

Detta är ett grundlöst antagande. Fattigdom är en förbannelse och fruktas av en mängd anledningar, bl.a. för att de drabbade ofta utnyttjas – ofta mot bättre vetande. Det finns också många exempel på att mindre gynnade människor utnyttjas, utsätts för övergrepp och behandlas illa i religionens namn.

Ett typiskt exempel är de tusentals s.k. religiösa fanatiker som är beredda att utöva ”jihad”, ofta med sina bara kroppar. Ledarna är väl skyd-

Artikel 18

Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion och trosuppfattning och att, ensam eller i gemenskap med andra, offentligen eller enskilt, utöva sin religion eller trosuppfattning genom undervisning, andaktsutövning, gudstjänst och religiösa sedvänjor.

dade och deras barn hålls med några få undantag borta från slagfältet.

Stereotyper, både positiva och negativa, är också missvisande, t.ex. att alla muslimer framställs som extremister och alla kristna som frisinnade.

Religion och trosuppfattningar handlar om att söka efter andlig sanning, men ändå är det svårt att verkligen låta dem komma till uttryck.

Utrymmet för samtal om religion och trosuppfattningar har minskat. I vissa samhällen är minsta fördömande av religionen något mycket riskabelt och i många andra är det mycket kontroversiellt.

Religion måste förtjäna respekt snarare än att kräva det. Detta sätt att förhålla sig anser jag skulle bana vägen för tolerans och så småningom religions- och trosfrihet.

Asma Jahangir

FN:s specialrapportör om religionsfrihet

Inte så dum att jag påstår att mitt sätt är det enda

För några år sedan var det en norsk, humanistisk organisation som ansökte om att, liksom de kristna kyrkorna slår i sina klockor och de muslimska moskéerna ropar ut sina böner, en gång i veckan via högtalare över hela Oslo få utropa: "Det finns ingen Gud! Det finns ingen Gud!"

Jag ler varje gång jag hör den historien.

För att jag tycker att det är sunt att få min tro satt i perspektiv.

I forntida samhällen existerade i princip ingen ateism. På Jesus tid i Palestina kunde man sluta vara jude, det finns till och med beskrivet kirurgiska operationer som sydde tillbaka förhuden på män som inte längre ville tillhöra förbundet. Man slutade därmed inte att tro, men man övergick till en annan religion.

Ateism var belagt med dödsstraff i hela det romerska riket. En enskild person som förnekade Gud riskerade nämligen att gudarnas vrede drabbade alla, kollektivet. Det är också anledningen till att man kunde stena eller döda någon som bröt mot lagen – straffet för syndarens gärning kunde annars drabba hela samhällsgemenskapen.

RELIGIONSFRIHETEN ÄR ETT ytterst modernt påfund. Kommen från en gammal baptistsläkt har jag förfäder som tvingades lämna landet för sin tros skull. Och idag 2008 har jag vänner som flytt sina hemländer för att få slippa tro.

I min barndoms kyrka var en av de mest älskade psalmerna "Guds kärlek är som stranden och som gräset." Den innehåller en sådan – åtminstone i kyrkliga sammanhang – märklig och radikal textrad: "Vi frihet fick att bo där, gå och komma. Att säga ja till Gud och säga nej."

Såsom världen har utvecklats de sista decennierna är det en lika viktig del av religionsfriheten som rätten att tro. Friheten att faktiskt säga nej till Gud.

Jag är själv en djupt troende, bekännande kristen, men inte är jag så dum att jag påstår att mitt sätt är det enda möjliga sättet att se på Gud, utan jag påstår att det är ett möjligt sätt.

Den muslimske mystikern Ibn Arabi uttryckte på 1200-talet tanken att Gud i varje människa nerlagt ett av sina oändligt många gudsnamn.

I var och en av oss finns ett unikt avtryck av Gud – och tillsammans utgör vi ett partitur som bara Gud kan sjunga.

DET VAR OCH EN AV OSS kan göra är att söka det gudsnamn som Gud nerlagt i just oss, i oss själva söka konturerna av Guds avtryck – och hysa respekt för att vår nästas sökande med nödvändighet måste se annorlunda ut, eftersom hennes gudsnamn har en annan ton, en annan färg, en annan skiftning än vårt,

Guds avtryck i henne har en annan relief, dess yta en annan präglning.

Låt oss därför aldrig eftersträva konsensus, att vara helt och hållet överens. Gud är en obegriplighet vi inte skall begripa, en lovsång till det omöjliga, en förtvivlad och vild förhoppning om att vi trots allt inte är ensamma i ett ödsligt och tomt universum, att vi aldrig någonsin är helt och hållet övergivna.

Om hon nu alls finns.

Jonas Gardell

Komiker, författare, dramatiker

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna

Artikel 1

Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter. De har utrustats med förnuft och samvete och bör handla gentemot varandra i en anda av gemenskap.

Artikel 2

Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt. Ingen åtskillnad får heller göras på grund av den politiska, rättsliga eller internationella status som råder i det land eller det område som en person tillhör, vare sig detta land eller område är oberoende, står under förvaltare, är icke-självstyrande eller är underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.

Artikel 3

Var och en har rätt till liv, frihet och personlig säkerhet.

Artikel 4

Ingen får hållas i slaveri eller trældom; slaveri och slavhandel i alla dess former skall vara förbjudna.

Artikel 5

Ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Artikel 6

Var och en har rätt att överallt erkännas som en person i lagens mening.

Artikel 7

Alla är lika inför lagen och är berättigade till samma skydd av lagen utan diskriminering av något slag. Alla är berättigade till samma skydd mot alla former av diskriminering som strider mot denna förklaring och mot varje anstiftan till sådan diskriminering.

Artikel 8

Var och en har rätt till verksam hjälp från sitt lands nationella domstolar mot handlingar som kränker hans eller hennes grundläggande rättigheter enligt lag eller författning.

Artikel 9

Ingen får godtyckligt anhållas, hållas fängslad eller landsförvisas.

Artikel 10

Var och en är på samma villkor berättigad till en rättvis och offentlig förhandling vid en oberoende och opartisk domstol vid prövningen av hans eller hennes rättigheter och skyldigheter och av varje anklagelse om brott mot honom eller henne.

Artikel 11

1. Var och en som är anklagad för brott har rätt att betraktas som oskyldig till dess att hans eller hennes skuld lagligen har fastställts vid en offentlig rättegång, där personen åtnjuter alla rättssäkerhetsgarantier som behövs för hans eller hennes försvar.
2. Ingen får fällas till ansvar för en gärning eller underlåtenhet som inte utgjorde ett brott enligt nationell eller internationell lag vid den tidpunkt då den begicks. Det får inte heller utmätas strängare straff än vad som var tillämpligt vid den tidpunkt brottet begicks.

Artikel 12

Ingen får utsättas för godtyckligt ingripande i fråga om privatliv, familj, hem eller korrespondens och inte heller för angrepp på sin heder eller sitt anseende. Var och en har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden och angrepp.

Artikel 13

1. Var och en har rätt att fritt förflytta sig och välja bostadsort inom varje stats gränser.
2. Var och en har rätt att lämna varje land, även sitt eget, och att återvända till sitt land.

Artikel 14

1. Var och en har rätt att i andra länder söka och åtnjuta asyl från förföljelse.
2. Denna rätt får inte åberopas vid rättsliga åtgärder som genuint grundas på icke-politiska brott eller på gärningar som strider mot Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 15

1. Var och en har rätt till en nationalitet.
2. Ingen får godtyckligt fräntas sin nationalitet eller nekas rätten att ändra nationalitet.

Artikel 16

1. Fullvuxna män och kvinnor har rätt att utan någon inskränkning med avseende på ras, nationalitet eller religion ingå äktenskap och bilda familj. Män och kvinnor skall ha samma rättigheter i fråga om äktenskaps ingående, under äktenskapet och vid dess upplösning.
2. Äktenskap får endast ingås med de blivande makarnas fria och fulla samtycke.
3. Familjen är den naturliga och grundläggande enheten i samhället och har rätt till samhällets och statens skydd.

Artikel 17

1. Var och en har rätt att äga egendom, både enskilt och tillsammans med andra.
2. Ingen får godtyckligt fråntas sin egendom.

Artikel 18

Var och en har rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet. Denna rätt innefattar frihet att byta religion och trosuppfattning och att, ensam eller i gemenskap med andra, offentligen eller enskilt, utöva sin religion eller trosuppfattning genom undervisning, andaktsutövning, gudstjänst och religiösa sedvänjor.

Artikel 19

Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser.

Artikel 20

1. Var och en har rätt till frihet i fråga om fredliga möten och sammanslutningar.
2. Ingen får tvingas att tillhöra en sammanslutning.

Artikel 21

1. Var och en har rätt att delta i sitt lands styre, direkt eller genom fritt valda ombud.
2. Var och en har rätt till lika tillträde till offentlig tjänst i sitt land.
3. Folkets vilja skall utgöra grundvalen för statsmakternas myndighet. Folkviljan skall uttryckas i periodiska och verkliga val, som skall genomföras med tillämpning av allmän och lika rösträtt och hemlig röstning eller ett likvärdigt fritt röstförfarande.

Artikel 22

Var och en har, i egenskap av samhällsmedlem, rätt till social trygghet, och är berättigad till att de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som krävs för hävdandet av hans eller hennes människovärde och utvecklingen av hans eller hennes personlighet, förverkligas genom nationella åtgärder och mellanfolkligt samarbete i enlighet med varje stats organisation och resurser.

Artikel 23

1. Var och en har rätt till arbete, fritt val av sysselsättning, rättvisa och tillfredsställande arbetsförhållanden samt till skydd mot arbetslöshet.
2. Var och en har utan diskriminering rätt till lika lön för lika arbete.
3. Var och en som arbetar har rätt till en rättvis och tillfredsställande ersättning som ger honom eller henne och hans eller hennes familj en människovärdig tillvaro och som vid behov kan kompletteras med andra medel för socialt skydd.
4. Var och en har rätt att bilda och ansluta sig till fackföreningar för att värna sina intressen.

Artikel 24

Var och en har rätt till vila och fritid, innefattande skälig begränsning av arbetstiden samt regelbunden betald ledighet.

Artikel 25

1. Var och en har rätt till en levnadsstandard tillräcklig för den egna och familjens hälsa och välbefinnande, inklusive mat, kläder, bostad, hälsovård och nödvändiga sociala tjänster samt rätt till trygghet i händelse av arbetslöshet, sjukdom, invaliditet, makas eller makes död, ålderdom eller annan förlust av försörjning under omständigheter utanför hans eller hennes kontroll.
2. Mödrar och barn är berättigade till särskild omvårdnad och hjälp. Alla barn skall åtnjuta samma sociala skydd, vare sig de är födda inom eller utom äktenkapet.

Artikel 26

1. Var och en har rätt till utbildning. Utbildningen skall vara kostnadsfri, åtminstone på de elementära och grundläggande stadierna. Den elementära utbildningen skall vara obligatorisk. Yrkesutbildning och teknisk utbildning skall vara tillgänglig för alla. Den högre utbildningen skall vara öppen för alla med hänsyn till deras förmåga.
2. Utbildningen skall syfta till att utveckla personligheten till fullo och till att stärka respekten för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Utbildningen skall också främja förståelse, tolerans och vänskap mellan alla nationer, rasgrupper och religiösa grupper samt främja Förenta Nationernas verksamhet för fredens bevarande.
3. Rätten att välja utbildning för barnen tillkommer i första hand deras föräldrar.

Artikel 27

1. Var och en har rätt att fritt delta i samhällets kulturella liv, att njuta av konst samt att få ta del av vetenskapens framsteg och dess förmåner.
2. Var och en har rätt till skydd för de ideella och materiella intressen som härrör från vetenskapliga, litterära och konstnärliga verk till vilka han eller hon är upphovsman.

Artikel 28

Var och en har rätt till ett socialt och internationellt system där de rättigheter och friheter som behandlas i denna förklaring till fullo kan förverkligas.

Artikel 29

1. Var och en har plikter mot samhället, i vilket den fria och fullständiga utvecklingen av hans eller hennes personlighet ensamt är möjlig.
2. Vid utövandet av sina rättigheter och friheter får en person endast underkastas sådana inskränkningar som har fastställts i lag och enbart i syfte att trygga tillbörlig hänsyn till och respekt för andras rättigheter och friheter samt för att tillgodose ett demokratiskt samhälles berättigade krav på moral, allmän ordning och allmän välfärd.
3. Dessa rättigheter och friheter får inte utövas på ett sätt som är oförenligt med Förenta Nationernas ändamål och grundsatser.

Artikel 30

Ingenting i denna förklaring får tolkas som att det innebär en rätt för en stat, en grupp eller en enskild person att ägna sig åt en verksamhet eller att utföra en handling som syftar till att ominstegöra någon av de rättigheter eller friheter som anges i förklaringen.

En förutsättning för engagemang

För att delta i samhällsdebatt måste människor ha fri tillgång till information och kunna säga vad de tycker.

Yttrandefriheten är en grundläggande mänsklig rättighet och en förutsättning för att kunna bekämpa alla former av förtryck. För att människor ska kunna engagera sig i samhällsdebatten och det politiska livet måste de ha frihet att ta emot information och säga vad de tycker.

Sambandet mellan yttrandefrihet, fattigdom och bristande respekt för individens ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter är centralt.

Den som inte kan åtnjuta sin rätt till utbildning, eller till exempel inte får tala sitt minoritetsspråk i kontakten med offentliga myndigheter, har svårare att utöva sin yttrandefrihet och hämmas i sina möjligheter att delta i styrningen av samhället.

FOTO: MARIA FRIBERG

Stor risk att vi skapar sanningar som inte tål att ifrågasättas

Den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna innebar ett stort kvalitativt steg framåt för mänskligheten och för den internationella normbildningen. I år är det 60 år sedan förklaringen antogs, med andra världskrigets grymheter färskt i minnet.

Diskussionen kring människans grundläggande rättigheter var inte ny 1948, men aldrig tidigare hade ett så tydligt dokument för alla människors frihet och värdighet antagits av världens stater.

I Förklaringens artikel 19 slås den universella principen om åsikts- och yttrandefrihet fast. All människor har rätt till sin åsikt och att yttra denna till andra. Alla människor har också rätt att fritt söka och ta del av information och idéer.

Yttrandefriheten är en central förutsättning för demokratin. Det är genom samtal och diskussion som stora idéer föds och bärs till omsättning i praktiken. Fri press är grundläggande för möjligheten att fritt ta del av information och idéer.

MEN YTTRANDEFRIHETEN ÄR inte oproblematisk. I demokratiska samhällen finns inskränkningar av individer och gruppers yttrandefrihet till skydd för samhället i stort och andra samhällsmedborgare.

Till exempel är det i de flesta samhällen förbjudet att hota människor till liv eller hälsa, att förtala eller sprida kränkande osanningar om andra människor, samt att uppvigla till kriminella handlingar. Begränsningarna kan anses nödvändiga för att upprätthålla effektiviteten i ett samhälle.

Balansen mellan samhällintresset och individens okränkbara rätt att uttrycka sin åsikt bör dock ständigt diskuteras och ses över.

Risken är stor att vi skapar konventionella sanningar som inte tål att ifrågasättas och utmanas. Öppenhet och fri diskus-

Artikel 19

Var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser.

sion är det mest effektiva botemedlet. Jag har spenderat större delen av mitt yrkesliv på den internationella scenen och principen gör sig gällande även där.

Slutna processer baserade på ensidig information tillåts alltför ofta vägleda centrala beslut. Resultatet kan bli ödesdigert.

ÄNNU IDAG, 60 år efter att den allmänna förklaringen antogs, lever en stor del av jordens befolkning utan åsikts- och yttrandefrihet och tillgång till fri press. Av Freedom House's senaste frihetsindex framgår till exempel att över 60 procent av jordens befolkning fortfarande endast åtnjuter dessa rättigheter i begränsad utsträckning. 30 procent anses helt sakna tillgång till yttrandefrihet, fri press och opinionsbildning.

Vi har således en lång väg kvar att gå innan alla människor i världen också i praktiken omfattas av de grundläggande mänskliga rättigheterna.

Trots detta finns dock anledning att fira de framsteg som åstadkommits under de senaste 60 åren. Låt oss hoppas att denna utveckling fortsätter.

Hans Blix

Ordförande i Internationella kommissionen om massförstörelsevapen (WMDC) samt för Världsfederationen av FN-förbund (WFUNA), tidigare chef för vapeninspektörerna i UNMOVIC (2000-2003), generaldirektör för IAEA (1981-1997) och utrikesminister (1978-79)

Vi kan ju utnyttja vår rätt att säga emot

Det säger sig självt – kan vi inte föra fram våra åsikter så är också alla andra rättigheter i fara. Yttrandefriheten är därför basal.

Allmänna förklaringen säger att “var och en har rätt till åsiktsfrihet och yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att utan ingripande hysa åsikter samt söka, ta emot och sprida information och idéer med hjälp av alla uttrycksmedel och oberoende av gränser.”

Den rätten kränks fortfarande. Människor trakasseras, förföljs eller fängslas därför att de säger eller skriver något som irriterar makthavarna. Lagar stiftas som bannlyser vissa politiska eller religiösa åsikter.

ÄN VANLIGARE ÄR att makthavare förhindrar möjligheten för människor att uttrycka sig så att det hörs. Det handlar om olika former av censur. Obekväma tidningar förhindras från att trycka eller distribuera och radiostationer tilldelas ingen våglängd. Demonstrationer förvägras tillstånd. Internet-tillstånd regleras och bloggare kontrolleras.

Ofta är syftet att skrämja till tystnad, att driva fram en självcensur.

Verklig mediafrihet kräver mer än den formella friheten. Syftet är inte bara att några privata storföretag ska kunna etablera sig på marknaden – syftet är att *var och en* ska kunna bli hörd. Monopoltendenser och partsintressen bland medierna har i en rad länder kvävt möjligheten för många röster att komma fram.

Som all annan frihet har också yttrandefriheten

sina legitima gränser. Principen är att friheten inte får gå ut över andra människors mänskliga rättigheter. Det är inte tillåtet att sprida barnpornografi, det kränker det utnyttjade barnet än en gång. Hets mot folkgrupp är inte heller acceptabelt.

DET ÄR INTE HELLER tillåtet att uppmana till kriminalitet, krigshandlingar eller landsförräderi. Men den exakta gränsdragningen är grannläga. Europakonventionen för de mänskliga rättigheterna försöker definiera de undantag från yttrandefriheten som är nödvändiga i en demokrati för att till exempel skydda allas säkerhet.

Risken är att sådana definierade undantag kommer att tolkas brett av sådana som vill kväva en kritisk debatt. Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna som tolkar konventionen – har därför slagit fast att yttrandefriheten också inbegriper information som skulle kunna ”förolämpa, chockera eller störa”.

Budskapet är att vi alla – och inte minst de som sitter vid makten – måste tåla obekväma eller rent av obehagliga åsikter.

Vi kan ju utnyttja vår rätt att säga emot. Med andra ord: debatt i stället för censur.

Thomas Hammarberg

Europarådets kommissionär för de mänskliga rättigheterna

Sällan en bilist som satt andra i fara åberopar rörelsefrihet i sitt försvar

Yttrandefriheten är en hörnsten i demokratin. Utan offentlig diskussion och kritik, utan effektiva möjligheter att avslöja och få veta saker som är otrevliga för maktinnehavarna finns det inget politiskt ansvar och inget demokratiskt styrelsesätt. Det offentliga rummet är väsentligt för existensen av ett medborgarsamhälle som kontrollerar den politiska eliten.

Yttrandefriheten är ofta den mänskliga rättighet som tidigt och seriöst drabbas av inskränkningar, eller rena kränkningar när autoritära regeringar, oavsett deras politiska färg, känner sig hotade.

Oavsett det som sades ovan, yttrandefriheten är samtidigt en av de mänskliga rättigheter som missbrukas mest. Och kanske den mänskliga rättighet som oftast används för att legitimera ansvarslösa eller rentav olagliga ageranden.

Det är sällan en ansvarslös bilist som har satt andra människor i fara eller till och med skadat dem, skulle åberopa rörelsefriheten i sitt försvar. Men under yttrandefrihet är det rätt vanligt att hets till diskriminering eller till våld mot en etnisk grupp, eller djupa intrång i andra människors privatliv, rättfärdigas genom att hänvisa till yttrandefriheten.

ANSVARSFULLT UTNYTTJANDE av yttrandefriheten kräver professionalism, och utgående från detta är det helt rätt att journalister betonar att det ansvar som ingår i korrekt tolkning av yttrandefriheten bör tryggas genom den professionella gruppens självkontroll, inte genom staters eller internationella organisationers lagar eller andra föreskrifter.

I kampen mot terrorism, och särskilt efter terroristdåden i New York, Madrid och London har även den västerländska världen blivit föremål för lockelsen att använda straffrättsliga åtgärder mot människor man inte tycker om, på basis av deras offentliga yttranden.

Det läggs förslag om att kontrollera internet och bibliotek för att utrota teknisk information som kan utnyttjas av terrorister, till exempel instruktioner hur man bygger en bomb.

Vissa länder har kriminaliserat inte enbart hets till våldsamma brott, men även symboliska yttranden som utgör 'apologi' eller 'glorifiering' av terrorism.

Dylika lagar eller förslag är farliga, särskilt så länge det internationella samfundet inte effektivt kontrollerar vad stater definierar som terrorism.

Fiktiva berättelser, grafiska mönster eller historisk dokumentation av fakta riskerar alla att bli kriminaliserade i vissa länder om de råkar ha ett visst innehåll som i den specifika kontexten tolkas som att stöda det som staten har definierat som terrorism.

DET FINNS INGEN definitiv gräns för vad som legitimt i lagstiftningen och domstolsbeslut kan betraktas som hets till allvarliga brott och således helt korrekt bli föremål för kriminalisering. Många länder har till exempel kriminaliserat förnekandet av förintelsen som begicks av nazityskland.

Dylika åtgärder är inte i strid med yttrandefriheten om de fyller två villkor:

- (a) reaktionen beslutas av domstolar och enligt straffrättens rigorösa procedurer, och
- (b) domstolen i fråga är övertygad om att den konkreta handlingen, som skenbart tog formen av att förneka vissa historiska fakta, i verkligheten utgjorde ett medvetet försök att hetsa andra människor till våld eller diskriminering.

Enligt min bedömning ignoreras dessa villkor alltför ofta i dagens diskussion om nya inskränkningar i yttrandefriheten i kampen mot terrorism.

Martin Scheinin

FN:s specialrapportör om skyddet för mänskliga rättigheter i kampen mot terrorism samt professor i folkrätt vid European University Institute i Florens. Under 1997-2004 medlem i FN:s människorättskommitté. 1998 till aug. 2008 professor i statsrätt och folkrätt samt föreståndare för Institutet för mänskliga rättigheter vid Åbo Akademi, Finland

Så vilket är då viktigast?

Hoppas jag aldrig behöver välja

Kan man rangordna mänskliga rättigheter? Går det att en gång för alla bestämma vilken rättighet som är viktigast? Är rätten till liv viktigare än rätten till frihet? Eller är det tvärtom?

Lärda jurister diskuterar detta ibland. För egen del har jag kommit fram till att det är varken rätten till liv eller rätten till frihet som kommer först. Viktigast är rätten att tänka fritt och att ge uttryck för det man tänker. Det är min uppfattning och inte nödvändigtvis en åsikt som delas av Europadomstolen, där jag arbetar.

LÅT MIG FÖRKLARA hur jag resonerar. Yttrandefriheten är en förutsättning för ett demokratiskt och öppet samhälle, vilket i sig utgör grunden för rättsstaten och respekten för mänskliga rättigheter, alla mänskliga rättigheter.

Demokrati utan åsikts- och yttrandefrihet är en chimär. Mänskliga rättigheter utan demokrati är en omöjlighet. Det måste vara möjligt att fritt diskutera alla tankar och idéer, hur chockerande, provocerande eller perversa de än är.

Men, yttrandefriheten är inte obegränsad. Vore den det skulle den kunna användas mot själva syftet med demokrati och öppenhet, till exempel för att upprätthålla en förtryckarregim av terror och skräck. Den som använder sin yttrandefrihet för att uppmana till att bruka våld mot andra måste räkna med en kraftfull reaktion från samhällets sida. Där går gränsen.

Det finns naturligtvis en spänning mellan yttrandefriheten å ena sidan och skyddet för pri-

vatlivet å den andra. Det som är den enas rätt att säga eller skriva kan såra den andra och kanske till och med förstöra hennes liv. Här är det upp till lagstiftaren att göra en intresseavvägning.

DEN KAN SE lite olika ut i olika samhällen och i olika tider beroende på sådana faktorer som historia, kultur och tradition.

I nya sköra demokratier, där man just befriat sig från totalitära bojar av förtryck, och ännu är i färd med att söka sig fram till en hållbar modell för samhällsbyggande kan man tillåtas vara lite tuffare mot den som ger uttryck för samhällsomstörtande, fascistiska, fundamentalistiska eller icke-demokratiska idéer, men bara under en övergångstid.

SÅ VILKET ÄR DÅ VIKTIGAST? Livet? Friheten? Demokratin?

Jag hoppas att jag aldrig behöver välja.

Som framgång sätter jag yttrandefriheten främst. Jag önskar bara att jag – om det någonsin skulle ställas på sin spets – skulle vara lika principfast och modig som en gång Voltaire:

”Jag ogillar dina åsikter, men jag är beredd att gå i döden för din rättighet att uttala dem”.

Elisabet Fura-Sandström

Domare vid Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna

Fotnot: Citatet är tillskrivet Voltaire, men orden är Evelyn Beatrice Halls och återfinns i en bok om Voltaire publicerad 1906.

Den röda tråden - ingen åtskillnad

Diskriminering sker när en person behandlas sämre än en annan person i en jämförbar situation.

Diskriminering går rakt emot principen om alla människors lika värde och rättigheter. Förbudet mot diskriminering är idag en grundläggande beståndsdel i alla centrala FN-konventioner om de mänskliga rättigheterna och i Europakonventionen.

Artikel 2

Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt.

Ingen åtskillnad får heller göras på grund av den politiska, rättsliga eller internationella status som råder i det land eller det område som en person tillhör, vare sig detta land eller område är oberoende, står under förvaltarskap, är icke-självstyrande eller är underkastat någon annan begränsning av sin suveränitet.

Principerna måste bekräftas på nytt!

I artikel 2 i FN:s allmänna förklaring fastställs att: "Var och en är berättigad till alla de rättigheter och friheter som uttalas i denna förklaring utan åtskillnad av något slag, såsom på grund av ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt".

Innebörden av detta korta citat som framhåller orden "var och en" och "utan åtskillnad av något slag" kan inte betonas nog mycket. Det innebär att alla människor, överallt, har rätt till alla mänskliga rättigheter.

För mig är artikel 2 själva grunden för alla övriga principer om mänskliga rättigheter. Men vi måste komma ihåg att för 60 år sedan, den 10 december 1948, röstade vissa regeringar i FN inte för ett antagande av den allmänna förklaringen just på grund av att de motsatte sig artikel 2.

Sydafrikas regering hade till exempel på den tiden ett politiskt system som inte var berett att erkänna det inneboende värdet hos alla som tillhör människosläktet och av deras lika rättigheter, vilket proklamerades i den allmänna förklaringen. Som tur är har mycket förändrats till det bättre under de 60 år som gått sedan den antogs.

DET HAR BLIVIT ett slut på kolonialismen, apartheidsystemet och kalla kriget. Demokratin har spridit sig till alla regioner. Masskommunikation och tekniska framsteg har sammanfört miljarder människor genom att ge dem tillgång till information och möjlighet att ta del av frågor som påverkar deras liv mer än någonsin tidigare.

Men på många sätt påminner ändå världen av i dag om världen 1948. På alldeles för många platser respekteras fortfarande varken ordalydelsen eller andemeningen i artikel 2 och de övriga bestämmelserna i förklaringen.

Kvinnor utsätts fortfarande för våld, trakasserier och ekonomiskt utnyttjande på grund av sitt kön. Minoriteter utsätts fortfarande för all slags diskriminering. Miljarder människor

som är utarmade och utan inflytande stängs fortfarande ute från utvecklingens sociala och ekonomiska fördelar.

Under 2008 kommer organisationer i det civila samhället, regeringar, universitet, trosbaserade grupper, företag och andra organ runtom i världen att ha möjlighet att på nytt bekräfta vikten av de mänskliga rättigheterna som en gemensam medfödd rättighet och bidra till att fastställa en positiv dagordning för de mänskliga rättigheterna under 2000-talet.

Principerna om människors lika värde och icke-diskriminering, som först fastställdes i artikel 2 i den allmänna förklaringen, måste bekräftas på nytt och få en central plats på denna dagordning.

THE ELDERS – gruppen av ledare som Nelson Mandela förde samman förra året och som jag är stolt över att vara medlem i – har lanserat kampanjen "Every Human Has Rights" för att fira 60-årsjubileet av den allmänna förklaringen. En av de frågor vi lyfter fram är frihet från marginalisering.

Vi vill lyssna på tankar och åsikter hos samhällsmedborgare som på ett eller annat sätt stängs ute från samhällets beslutsprocesser på grund av identitetsbaserad diskriminering förknippad med skillnader i religion, etnisk tillhörighet, ras, språk, kultur, sexuell läggning eller samhällsklass.

Vi anser att deras röster måste höras och att regeringarna måste påminnas om att samhällen som värderar mångfald är starkare än samhällen som inte gör det. Jag uppmanar dig att läsa mer och bli personligt engagerad genom att besöka: www.everyhumanhasrights.org.

Mary Robinson

Ordförande i Realizing Rights: The Ethical Globalization Initiative och medlem i The Elders

”Alla människors lika värde” följs ofta av ett litet ”men...”

FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna är i strikt mening inte rättsligt bindande. Stora delar har dock blivit så allmänt accepterat som principer, i verkligheten ser det som vanligt annorlunda ut, att det numera får anses utgöra allmänt bindande sedvanerätt. Artikel 2 i förklaringen är dessutom speciell i det sammanhanget.

Den innehåller det förbud mot diskriminering som går som en röd tråd genom hela det system med rättsligt bindande instrument till skydd för de mänskliga rättigheterna, som det internationella samfundet byggt på den allmänna förklarings grund.

Diskrimineringsförbudet innebär helt enkelt att det alls inte ”är skillnad på folk och folk” och formulerar i rättsliga termer vad som är grunden för alla de mänskliga rättigheterna, nämligen att alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter (artikel 1).

DISKRIMINERINGSFÖRBUDET UTGÅR från insikten om att denna jämlikhet i verkligheten ofta bara är en chimär. När Alice B. Toklas dog utfattig i Paris 1967 var det i stora stycken resultatet av att hon tidigare stod rättslös när hennes livskamrat – den världsberömda amerikanska författarinnan och konst-samlaren Gertrude Stein – dog. Då hade hon och Gertrude ändå med fullständig självklarhet levt tillsammans som ett par i 34 år, också i omvärldens ögon. Men till skillnad från de heterosexuella ”genihustrur” (som Gertrude kallade dem) som tillsammans med sina män – genierna – hade njutit av Alice fantastiska matlagning år ut och år in i det gemensamma hemmet i Paris, fanns ingen giftorätt för Alice när Gertrude rycktes bort. Likheten med genihustrurna i ”värde”, motsvarades inte av några som helst rättigheter. Alltså, enligt principen i artikel 2, diskriminering.

ÄVEN I DAGENS SVERIGE döljs ofta diskriminering genom att vi sätter skiljetecken mellan ”värde” och ”rättigheter”. Till och med i den svenska grundlagen, i 1 kap. 2 § regeringsformen, har rättigheterna fallit bort, och kvar står bara det nakna ”värdet”.

Om det spelar någon roll? Jag tror det.

Lättvindiga hänvisningar som: ”... alla människors lika värde”; ”alla människor har naturligtvis samma värde”; ”grunden är naturligtvis att alla människor är lika mycket värda” följs ofta av ett – ibland uttalat men oftare outtalat – litet ”men”: ”...men nu har jämställdheten ändå gått för långt”; ”... men den normala samlevnaden är ju ändå den mellan en man och en kvinna”; ”... men det blir för dyrt att anpassa entrén för rullstolar”.

För mig är det tydligt att varken diskrimineringsförbudet eller den allmänna förklaringen arbetar av sig själva. Det är regeringar, organisationer, människor av kött och blod som tillsammans måste använda dem och försvara dem, nationellt och internationellt.

På framförallt den internationella arenan har på senare år det arbetet ofta handlat mer om att rädda vad som redan uppnåtts, än om att flytta fram positionerna. Starka krafter strävar efter att försvaga både diskrimineringsförbudet och hela det globala systemet med dess mekanismer till skydd för de mänskliga rättigheterna.

I SINA MEST SKAMLÖSA former, tar dessa politiska maktsträvanden sig uttryck i försök att på kulturell eller religiös grund relativisera framförallt kvinnors, barns och homosexuellas rätt till lika rättigheter och möjligheter. FN:s förre generalsekretäre Kofi Annan lär ha sagt att regeringsföreträdare är de enda som han hört argumentera för kulturella skillnader eller traditionella värderingar som skäl för att godta en annorlunda (läs diskriminerande) tolkning av vad respekten för de mänskliga rättigheterna kräver. Det är allas vårt gemensamma ansvar att med kraft tillbakavisa sådana försök och försvara vad alla FN:s medlemsstater högtidligt förklarade i Wien 1993: ”*All human*

rights are universal [...]. While the significance of national and regional particularities and various historical, cultural and religious backgrounds must be borne in mind, it is the duty of States, regardless of their political, economic, and cultural systems, to promote and protect all human rights and fundamental freedoms."

EN SOM KONSEKVENT och rakryggat gjort det, och stått upp för även diskrimineringsförbudet i den allmänna förklaringen, är den sydafrikanske ärkebiskopen och fredspristagaren Desmond Tutu.

I en intervju för The Times 2004 berättade han om en fråga han fått om vad han skulle välja om han fick avskaffa en orättvisa på jorden. Tutu svarade att han skulle vara tvungen att välja två – dels att utvecklingsländernas utlandsskulder skulle avskrivas, dels att få ett slut på de förföljelser och den diskriminering som pågår mot människor runt om i världen på grund av deras sexuella läggning och "som är en lika stor orätt som det brott mot mänskligheten som apartheidsystemet en gång utgjorde".

Tutu fortsatte: "Det är helt enkelt en fråga om rättvisa. Vi kämpade mot apartheidsystemet med stöd från människor över hela världen därför att svarta människor utsattes för anklagelser och lidanden på grund av något vi inte kunde göra något åt – vår egen hud. Det är samma sak med sexuell läggning. [...] Jag skulle inte ha kunnat kämpa mot apartheidsystemets diskriminering utan att också bekämpa den diskriminering som homosexuella utsätts för, till och med i våra egna kyrkor och församlingar."

Alla kan inte vara en Desmond Tutu. Men alla kan bidra till att diskrimineringsförbudet blir ett levande verktyg för att bygga en värld där den enskilda människans frihet och värdighet sitter i högsätet också till vardags, inte bara på den internationella FN-dagen.

Hans Ytterberg

Ombudsman mot diskriminering på grund av sexuell läggning

FOTO: MARIA FRIBERG

Konventioner om de mänskliga rättigheterna

Förutom FN-stadgan och den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna har det inom FN tagits fram bindande konventioner som behandlar mänskliga rättigheter. Sverige har förbundit sig att följa dessa konventioner¹. Läs mer om de centrala konventionerna på www.manskligarattigheter.se.

Exempel på FN-dokument om mänskliga rättigheter:

- FN-stadgan, 1945
- FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna, 1948
- Konventionen om förebyggande och bestraffning av brottet folkmord, 1948
- Konventionen angående flyktingars rättsliga ställning, 1951
- Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, 1965
- Konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, 1966
- Konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, 1966
- Konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor, 1979
- Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling, 1984
- Konventionen om barnets rättigheter, 1989
- Konventionen om rättigheter för personer med funktionshinder, 2006
- Konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, 2006

---

¹ Sedan 1990 finns inom ramen för FN även en konvention om migrerande arbetares och deras familjers rättigheter. Sverige avser inte att i nuläget ratificera denna konvention.

Ordförklaringar

Deklaration /förklaring

En deklARATION eller förklaring är en politisk förklaring av stater och/eller internationella organisationer. Den kan behandla olika frågor, till exempel mänskliga rättigheter. Till skillnad från konventioner är deklARATIONER oftast inte juridiskt bindande. De slår fast en politisk vilja. Innehållet i en deklARATION kan utgöra sedvanerätt. DeklARATIONER tas oftast fram inom olika internationella organisationer.

Konvention

En konvention är en juridiskt bindande överenskommelse, ett avtal, mellan stater och/eller internationella organisationer. Den kan behandla olika frågor, till exempel mänskliga rättigheter. Konventioner utarbetas ofta inom ramen för olika internationella organisationer som FN och Europarådet.

Protokoll, fakultativt protokoll eller tilläggsprotokoll

För att komplettera, eller förändra, innehållet i en konvention utarbetas protokoll. De kallas fakultativa (frivilliga) protokoll eller tilläggsprotokoll. De har samma juridiska status som konventionen.

Ratificera

Genom ratifikation förklarar sig ett land slutligt bundet av en konvention. I Sverige fattar riksdagen detta beslut, om konventionen kräver ändring av svensk lag eller är av större vikt. När ett land ratificerat konventionen är staten juridiskt bunden av konventionens innehåll.

Sedvanerätt

Oskrivna internationella regler som uppstår över tiden och som accepteras som bindande av staterna.

Layout: UD/PIK,
Foto: Maria Friberg, courtesy Galleri Charlotte Lund,
Stockholm
Tryck: EDITA, Västerås, 2008
ISBN: 978-91-7496-389-2
Artikelnr: 08.030

Ytterligare exemplar av skriften kan beställas på
regeringens webbplats www.regeringen.se
Telefon (växel): 08-405 10 00